

# Språk och rätt i forskning, utbildning och praktik – en introduktion

Sofia Ask och Joacim Lindh

I det här höstnumret av *HumaNetten* har vi samlat bidrag från forskare vars artiklar på olika sätt beskriver forskning om språk i rättsvårdande myndigheter. Temat är en del av den återkommande nordiska konferensen *Språk och rätt i forskning, utbildning och praktik*, där syftet är att vara ett forum där forskare och praktiker möts över nations- och ämnesgränserna. Denna ingång ger på så vis en bredare, mer tvärvetenskaplig ingång, än vad som ryms i exempelvis Olsson & Luchjenbroers (2014: 1–2) definition av rättslingvistik som ett heterogent fält i skärningspunkten mellan språk och lag, men med en lingvistisk kärna som förenar de olika inriktningarna. Rättslingvistik som forskningsfält delas vidare in i huvudområdena *språk och lag*, *språk och interaktion i rättssystemet* och *tillämpad rättslingvistik* (Ask 2021). Denna mångfald blir synlig i de bidrag som ingår i detta höstnummer, där vi slår vakt om forskning över ämnesgränserna. I de följande avsnitten ger vi en kort introduktion till den nordiska forskning som har bedrivits inom den språkvetenskapliga rättslingvistikens tre områden och avslutar med en kort presentation av de bidrag som ingår i *HumaNettens* höstnummer.

Inom rättslingvistikens första inriktning, *språk och lag*, beforskas ofta myndighetstext och lagtext med utgångspunkt i begriplighet och tolkningsbarhet. Ett svenskt exempel är Gunnarssons avhandling från 1982 där hon utgår från medbestämmandelagen (MBL) och visar hur specifika språkliga val kan få positiva effekter på allmänhetens förståelse av innehållet. Kjærgaard (2010) visar i sin avhandling att de klarspråksinsatser som gjordes vid en dansk domstol fick marginell effekt, eftersom ”kulturelle, strukturelle og individuelle faktorer” gör att gemensamma riktlinjer blir svåra att implementera (Kjærgaard 2012: 1). Liknande undersökningar har gjorts i Sverige, exempelvis i den statliga utredningen *Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag* (SOU 2008:106). I Byrman & Skoglunds (2018: 9) forskningsrapport *Kvinnor och män i domar* ges generella råd till domstolsjurister för att de ”bättre ska kunna möta kraven på lagens objektivitet” i domskrivandet. Några råd som presenteras är att undvika vävda domskäl och i stället separera utredningen från domskälen, och även om de röster som återges ska vara representativa i domar bör det finnas strategier för att undvika att reproducera stereotypa genusstrukturer.

I en nordisk kontext är det rättslingvistikens andra inriktning *språk och interaktion i rättssystemet* som har fått störst genomslag. De studier som finns inom området är exempelvis ett antal avhandlingar, däribland *Polisförhåret som kommunikationsform* (Jönsson 1988), *Balanseganger: En samtale-*

*analytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede* (Riis-Johansen 2016), *Så fångas de misstänkta ord* (Byrman 2017), *The illicit genre of threatening Communications* (Bojsen-Møller 2021), *Berättelser med sanningsanspråk* (Lindh 2022) och *Gränser mellan frivillighet och ofrivillighet* (Orrbén 2024).

På tema polisförhör har Jönsson & Linell (1991) undersökt vad som sker när ett muntligt förhör transformeras till text i ett förhørsprotokoll. Den studien visade att det muntliga innehållet komprimeras när det blir skriven text, med följden att informationstätheten blir högre och texten mer komplex. Byrman & Byrman (2018) undersökte återgivningstekniker i förhørsprotokoll om våld i nära relationer, och de visar att citationstecken inte enbart används för direktcitat utan kan också användas för att skapa distans till stilnivån i den hördes utsaga. Återgivningstekniker undersöks också i Byrman & Ström (2019), där de jämför bruket av citattecken i barnavårdsutredningar och polisförhör i artikeln *Djävulen sitter i detaljerna. Om citatteckenbruk i texter hos polisen och socialtjänsten*. Resultatet visar att citattecken främst används i återberättande syfte och att bruket är mer heterogent i barnavårdsutredningar än i polisförhör. Nyroos & Söderlundh (2025: 288) har i artikeln *Att inleda ett polisförhör. Om fri berättelse som mål och medel* undersökt ”hur utrymme för fri berättelse som skapas och hur frågan besvaras av den förhörde”.

Språkvetenskaplig forskning i svenska tingsrätter har pågått sedan 1987, när Adelswärd med flera undersökte turtagning och talutrymme i brottmålsförhandlingar. Här tydliggörs att det är jurister som styr såväl turtagning som innehåll, vilket är föga förvånande. Den uppföljande studien av Adelswärd med flera från 1988 visar däremot hur jurister genom olika frågetyper kan styra såväl svaren som kommer från de hörda som allvaret i situationen.

I Ask & Lindhs artikel *Huvudförhandling i tingsrätten – interaktion i åklagardrivna förhör* (2025) undersöks hybridmöten, alltså att minst en part deltar via videokonferens i en huvudförhandling. Av studien framgår att hybridformatet gör att det blir svårare att lämna en fri berättelse med stöd av kroppsspråk, samtidigt som en brukarundersökning (Landström med flera 2012) visar att känslan av exkludering ökar när man deltar via länk i en huvudförhandling. I artikeln *Benämningar på misstänkt brottsliga gärningar i våldtäktsdomar* visar Orrbén (2024) att bruket av *samlag* som begrepp i tingsrättsdomar om våldtäkt är problematiskt. I domarna beskrivs samlag som ”en mer eller mindre neutral eller objektiv rekvisitbenämning” (2024: 77–78), och enligt Orrbén kan det inverka negativt på brottsoffret och hans upplevelser av situationen.

I studien *Legal-lay interaction and recontextualization in Swedish criminal proceedings* (Lindh 2025) undersöks rekontextualiseringar i domstolsförhör och vad som sker språkligt när åklagare och försvarare rekontextualiserar målsägandeförhör och vittnesberättelser från polisförhör. I dessa sammanhang har de hörda antingen glömt vad de tidigare berättat i polisförhör eller minns annorlunda, vilket gör att juristerna återskapar de

hörddas berättelser med stöd av förhörsprotokoll från förundersökningen. Rekontextualiseringen skapar fragmenterade berättelser där det upplästa innehållet förhandlas i förhörssinteraktionen mellan målsägande, vittnen och jurister.

För rättslingvistikens tredje inriktning, tillämpad rättslingvistik, finns forskning från Köpenhamns universitet. Karoli Christensens (2017) studie *Ordet fanger: Retslingvistik i en dansk kontekst* visar exempel på hur författarprofilering kan användas för att avgöra vem som skrivit, i det här fallet, hotbrev. I artikeln *Illicit Genres: The Case of Threatening Communications* (Bojsen-Møller med flera 2020) undersöks olaga hot som genre. Slutledningen blev att hot som fenomen bör ingå som en del i en illegitim genre, alltså en genre som har skadlig inverkan på samhället och påverkar målsäganden negativt. Bojsen-Møllers artikel (2024) *Joke or threat? Competing genre uptakes in a Danish court case* undersöker gränsen mellan hot och skämt i ett Instagraminlägg som löd ”jag bliver den næste schoolshooter guys, lmao, watch out”. En slutsats är att tolkningen av intentionen med hotet görs av yttrandet i kombination med dess omgivande kontext.

## En översikt av temanumret *Språk och rätt*

Som vi har visat i den inledande genomgången är rättslingvistik i dag ett etablerat forskningsfält. Konferensserien *Språk och rätt i forskning, utbildning och praktik* är ett sätt för forskare i de nordiska länderna att mötas över professionsgränserna. Gemensamt är att deltagare på olika sätt beforskar rättsvärdande myndigheters verksamhet, policydokument eller lagar och förordningar från teoretiska, empiriska eller praktisknära perspektiv. Ett mål med *Språk och rätt* är att utveckla gemensamma plattformar för att skapa gränsöverskridande projekt, gärna i samarbete med det omgivande samhället. Forskarnätverket NONÄR (Nordiskt nätverk för rättslingvistik) som drivs vid Institutionen för svenska språket på Linnéuniversitetet erbjuder en plattform för alla vars forskning befinner sig i skärningspunkten mellan språk och rätt. I föreliggande temanummer finns sju bidrag som på olika sätt knyter an till temat språk och rätt.

I artikeln ”*the hade slagit huart annan pust*” *Beskrivningar av misshandel i Enköpings tänkeböcker 1540–1579* tar Asbjørg Westum ett språkhistoriskt grepp på hur misshandel beskrevs grammatiskt under 1500-talets mitt i Enköping, som då var en liten ort en bit från huvudstaden. Genom att utgå från språklig utformning i brottsbeskrivningarna diskuterar Westum hur äldre tiders muntlighet och ett framväxande skriftspråkligt juridiskt språk utvecklas i skuggan av den större staden, Stockholm. Materialet består av juridiska protokoll i misshandelsfall från Enköpings rådstuga. De frågor som ställs i artikeln är dels hur brottsbeskrivningarna konstrueras grammatiskt, dels hur dessa grammatiska konstruktioner kan kopplas till processrättsliga förhållanden i 1500-talets Sverige.

Laura Ervo beskriver i sin artikel *Rättslig kommunikation, domstolsförfaranden och konfliktlösning i förändring* hur det finska rättssystemet har genomgått en omfattande utveckling från formaliserade domstolsförfaranden till mer mänskliga och flexibla lösningar som medling och förlikning. Frågan som ställs i artikeln är hur språkbruk i domstolar, brukares deltagande, medlingens struktur och domarens roll påverkar brukares upplevelse av processuell rättvisa. I detta spelar kommunikation en avgörande roll, och Ervo trycker särskilt på att både muntlig och skriftlig kommunikation har blivit ett centralt verktyg i rättens arbete i Finland.

Hur Polismyndigheten i Sverige på olika sätt kan påverka svensk forskning diskuteras av Stefan Holgersson och Rolf Granér i artikeln *Forskare som blir polisens röst i samhällsdebatten – En analys av hur polisens strävan att skydda sitt renommé kan påverka forskares agerande*. De områden som diskuteras i artikeln är bland annat Polisens renommé, forskningsbias, forskningsfinansiering, kritik mot Polismyndigheten och felrapporterade forskningsresultat. Författarna diskuterar vilka konsekvenser detta kan få för forskningen i Sverige i fråga om studier som rör polisens arbete i olika domäner.

Sofia Ask och Joacim Lindh fokuserar i artikeln *Vittnens och målsägandes berättelser – Anföring, utvidgningar och legitimering i förhörsprotokoll* på hur olika typer av anföringsverb kan påverka tolkningen av innehållet i ut-sagor i polisiära förhörsprotokoll. Vilka funktioner ideationella utvidgningar i förhörsprotokoll fyller och hur yttranden legitimeras diskuteras också. Studien handlar dels om att kartlägga olika typer av anföringsverb, dels om att undersöka hur ideationella utvidgningar används av förhørsledare för att textuellt återskapa det legitimitetsanspråk som talare ger uttryck för i förhørsberättelser.

I Gunilla Byrmans och Cecilia Olsson Jers artikel *Ethos i domskrivning* undersöks hur jurister uttrycker trovärdighet (ethos) i domar om sexuellt våld med syftet att visa på de möjligheter som skribenter av domar har för att uttrycka ethos. Materialet består av tingsrättsdomar om sexuellt våld från 2016–2017. Via retorisk analys studeras ethos-dimensionerna *fronesis* (kompetens), *eunoia* (välvilja) och *arete* (karaktär). Av resultatet framgår att juristers ethos framträder genom deras språk, struktur och argumentation, medan parternas ethos kan beskrivas på varierande sätt beroende på vilket brott som ska utredas och hur skribenterna väljer att presentera parterna i den skrivna domen. Studien visar också att skribenterna visar sitt professionella ethos genom argumentation i dom-texterna, och att de samtidigt tar fasta på dimensioner i det egna och parternas ethos i den processen.

I artikeln *Who threatens who? Demographic and situational contexts of Danish verbal threats*, av Marie Bojsen-Møller, undersöks 50 danska rättsfall om verbala hot som faller under § 266 i den danska strafflagen. Studien kontextualiserar brottet genom analys av hotens kontext, tilltalades och målsägandes kön, ålder, deras tidigare relation, kommunikationssätt och

målsägandens reaktion på de verbaliserade hoten. Resultaten visar bland annat att hot oftast yttras av unga män, och att målsäganden ofta är antingen tidigare partners eller främlingar.

I Sofia Ask och Joacim Lindhs artikel *Videokonferenser i brottmålsförhandlingar – Svenska och internationella perspektiv på deltagande i hybridmöten* sammanställs svensk och internationell forskning om hybridmöten i domstol och hur rättssäkerhet, upplevelse av delaktighet och möjlighet till interaktion i förhör påverkas. Av artikeln framgår det att videokonferenser kan vara en trygghet för våldsutsatta, att de är tidsbesparande för domstolarna och att effektiviteten ökar. Det finns också risker, däribland avtagande auktoritet, begränsad möjlighet att kommunicera icke-verbalt och känslor av exkludering. Lösningar som tydligare kamerapanorering och praktiskt stöd för brukare kan förbättra möjligheterna att delta på likvärdiga villkor som de som befinner sig i rättssalen.

## Litteratur

- Adelswärd, Viveka, Aronsson, Karin, Jönsson, Linda & Linell, Per (1987), "The unequal distribution of interactional space: Dominance and control in courtroom interaction". *Text – Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse* 7 (4), s. 313–346.
- Adelswärd, Viveka, Aronsson Karin & Linell Per (1988), "Discourse of blame: Courtroom construction of social identity from the perspective of the defendant. *Semiotica*, 71 (3–4), s. 261–284.
- Ask, Sofia (2025), *Skrivande polis*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Ask, Sofia & Lindh Joacim (2025), "Huvudförhandling i tingsrätten – interaktion i åklagardrivna förhör", i Christian Waldmann, Sofia Ask, Joacim Lindh, Malin Sandberg, Astrid Skoglund & Asbjørg Westum (red.). *Svenskans beskrivning 39. Förhandlingar vid trettionionde sammankomsten*, Växjö 4–6 oktober 2023.
- Bojsen-Møller, Marie (2021), *The illicit genre of threatening communications: A combined Rhetorical Genre Studies and Forensic Linguistic analysis of Danish threatening communications*. Diss. Copenhagen University.
- Bojsen-Møller, Marie (2023), 'Joke or threat? Competing genre uptakes in a Danish court case'. *Language and Law / Linguagem e Direito*, 10 (1).
- Byrman, Gunilla & Skoglund, Astrid (2018), *Kvinnor och män i domar. En forskningsrapport om språkliga genuskonstruktioner i domar om brottmål, vårdnadsmål och LVU-mål*. Linnéuniversitetet.
- Byrman, Gunilla & Ström, Peter (2019), "Djävulen sitter i detaljerna. Om citatteckenbruk i texter hos Polisen och socialtjänsten". *Sakprosa* 11 (5), s. 1–43.
- Byrman, Ylva (2017), *Så fångas de misstänkta ord. Förhör och dokumentationspraktiker på Skattebrottsenheten*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Byrman, Gunilla, & Byrman Ylva (2018), "In evidence: Linguistic transformations of events in police interview reports". *Nordic Journal of Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 41 (2), s. 155–181.

- Förtroendeutredningens betänkande (2008), *Ökat förtroende för domstolarna strategier och förslag*. (SOU 2008:106). Justitiedepartementet: Regeringskansliet.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1982), *Lagtexters begriplighet: en språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Diss. Stockholm: Liber Förlag.
- Jönsson, Linda (1988), *Polisförhøret som kommunikationssituation*. Diss. Linköping, Linköpings universitet.
- Jönsson, Linda & Linell Per (1991), "Story generations. From dialogical Interviews to written reports in police interrogations". *Text – Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 11 (3), s. 419–440.
- Karoli Christensen, Tanya (2017), "Ordet fanger. Retslingvistik i en dansk kontekst". *Nydanske Sprogstudier* 52–53, s. 169–206.
- Kjærgaard, Anne (2010), *Sådan skriver vi – eller gør vi? – En undersøgelse af de tekstlige effekter af to sprogpoltiske projekter i Danmarks Domstole og Københavns Kommune og af årsagerne til projekternes gennemslagskraft*. Diss. Københavns Universitet.
- Kjærgaard, Anne (2012), "Fra lidenskab til ligegyldighed. En caseanalyse fra Danmarks Domstole af et sprogpoltisk projekts (manglende) gennemslagskraft". *Sakprosa*, 4(1), s. 1–28.
- Landström, Sara, Willén, Rebecca & Bylander, Eric (2012), "Rättspraktikers inställning till modern ljud- och bildteknik i rättssalen", *Svensk Juristtidning* 2012 (3):197–218.
- Lindh, Joacim (2022), *Berättelser med sanningsanspråk. Språklig och multimodal argumentation i huvudförhandling och dom*. Diss. Linnéuniversitetet.
- Lindh, Joacim (2025), "Legal-lay interaction and recontextualization in Swedish criminal proceedings", i Magdalena Szczyrbak (red.) *More than (just) words: Legal and non-legal narratives in the courtroom and beyond*. Berlin, Walter de Gruyter, s. 73–96.
- Nyroos, Lina & Söderlundh, Hedda (2025), "Att inleda ett polisförhör. Om fri berättelse som mål och medel", i Christian Waldmann, Sofia Ask, Joacim Lindh, Malin Sandberg, Astrid Skoglund & Asbjørg Westum (red.). *Svenskans beskrivning 39. Förhandlingar vid trettionionde sammankomsten*, Växjö 4–6 oktober 2023.
- Olsson, John & Luchjenbroers, June (2014), *Forensic linguistics*. London, Bloomsbury.
- Orrbén, Sofia (2024), *Gränser mellan frivillighet och ofrivillighet: Språkvetenskapliga diskursanalyser av sexualbrottsdomar från svensk tingsrätt*. Diss. Uppsala universitet.
- Riis-Johansen, Marit Olave (2016), *Balanseganger: En samtaleanalytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede*. Diss. Trondheim: Institutt for språk og litteratur, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet.